

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Aralık 2014 Sayı 198 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (I)

SANAYİNİN YERİNE İNŞAAT, TİCARET, HİZMET...

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

Türkiye ekonomisinde 12 yıldır izlenmekte olan AKP dönemi ekonomi politikaları, imalat sanayisini geri plana atarken, döviz üretme kapasitesi zayıf İstanbul rantı odaklı inşaat- emlak sektörünü, perakendeciliği, hizmet sektörlerini özendirmiştir. Önemli kur riskleri taşıyan büyük dış borçlanmalarla gerçekleştirilen bu sektöre yönelişler, Türkiye'nin döviz kazanma kapasitesi ve yeteneğini zayıflatırken, sanayinin de hızla rekabet gücü kaybına ve zafiyetine yol açmıştır.

Bu durum, özellikle dışarıdan ve içeriden kredi kullanımı verilerinden izlenebilmektedir. Merkez Bankası verilerine göre, özel firmalar 2002 yılında dışarıdan sağladıkları 29 milyar dolarlık kredinin yüzde 27'sini imalat sanayinde kullanıyorlardı. 2014 yılına gelindiğinde, kullanılan kredi tutarı 164 milyar doları bulurken imalat sanayi için kullanılan pay, yüzde 13,6'ya kadar gerilemiş görünmektedir.

2002–2014 döneminde özel sektörde sağlanan uzun vadeli dış borçların sektörlere dağılımında en çarpıcı gelişme, inşaat- emlak sektöründeki yoğunlaşmada görüldü. Bu sektör için firmalar dışarıdan 2002'de 1,5 milyar dolar kullanmışken, 2014'e gelindiğinde firmaların kullandıkları dış kaynak 13 milyar dolara yaklaştı. Sektörün toplamdaki payı da yüzde 5'ten yaklaşık yüzde 8'e çıktı.

Ekonomik büyüme sürecinde sanayiden uzaklaşıp inşaat ve öteki hizmet sektörlerine yönelim, bankaların kullandırdıkları TL kredilerinden de izlenebilmektedir. Kredilerin yönelendiği alanların başını tüketici kredileri çektii ve payı 2013'teki yüzde 10'luk düzeyden yüzde 26'ya kadar çıktı. Bu dalda konut kredileri üçte birlik yer tuttu.

Konut kredisi rüzgârıyla da büyüyen inşaat- emlak sektörü, banka kredilerinden en çok pay alan bir diğer sektör olarak öne çıktı. 2003'te bu sektörün toplam kredilerdeki payı yüzde 8,3 iken 2014'te yüzde 11,5 a kadar arttı.

İmalat sanayi ise 2013 yılında banka kredilerinden yüzde 42,5 oranında pay alırken, sanayisizleşme sonucu 2014 yılında payı yaklaşık yüzde 21'e düştü.

Üretimi, özellikle imalat sanayini gerileyen, zayıflatan, eriten bu büyüme paradigmasının yerine, İstanbul rantına odaklanmaktan alıkoyan, rekabet gücüne sahip, yüksek teknoloji imalat sanayiye yönelişi içeren bir paradigmayı oluşturmak ve bu patikaya geçiş yapmak kaçınılmaz hale gelmiştir.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

SANAYİ YERİNE İNŞAAT DEVRİ...

Türkiye'nin sanayiden uzaklaşarak inşaat, ticaret ve hizmet sektörlerine yönelmesini, açıklanan yeni veriler bir kez daha teyit ediyor.

Merkez Bankası'nın en son 2014 Eylül verisi olarak açıkladığı özel sektörün dışarıdan uzun vadeli aldığı borçların 2002'den bu yana olan gelişimi, dış kredi kullanımının imalat sanayinden uzaklaşp, öteki sektörler yöneldiğini ve bunun son 12 yılda iyice pekiştiğini ortaya koydu.

Merkez Bankası verilerine göre, özel firmalar 2002 yılında dışarıdan sağladıkları 29 milyar dolarlık kredinin yüzde 27'sini imalat sanayinde kullanıyorlardı. 2014 yılına gelindiğinde kullanılan kredi tutarı 164 milyar doları bulurken imalat sanayii için kullanılan pay, yüzde 13,6'ya kadar geriledi. Özel sektörün uzun vadeli dış kredileri Eylül 2014 itibarıyla 164 milyar dolara yaklaşırken, toplamı 402 milyar doları bulmuş olan dış kredi stokunun yüzde 40'ını oluşturuyor. Özel sektörün kısa vadeli kredileri ile kamunun dış borçları, 238 milyar doları bulmuş durumda.

Sektörel Dağılım

Özel sektörün sağladığı uzun vadeli dış kredilerin sektörel dağılımı ve yıllara göre değişimi, ekonominin yönelimlerinin ipuçlarını da veriyor. 2002'de toplamı 29 milyar doları ancak bulan özel sektör uzun vadeli kredi borçları, yaklaşık 12 yılda yüzde 460 artarak 2014 Eylül'ünde 164 milyar dolara ulaştı.

Bu tür uzun vadeli dış kredileri daha çok özel bankalar temin etti ve içeride tüketicilere ve firmalara kullandırdı.

Bankaların aldıkları dış kre-

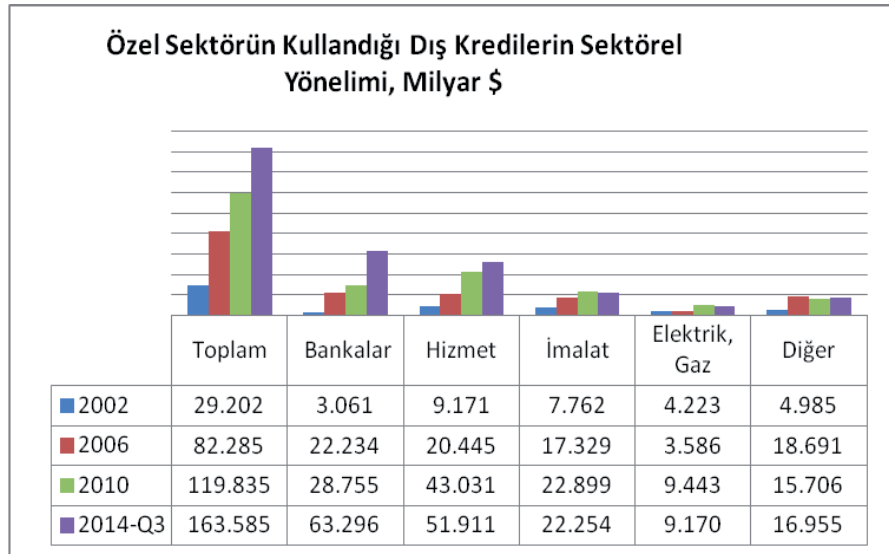
diler, 2002'de 3 milyar dolar iken 2014 Eylül'ünde 63 milyar doları geçti ve yüzde 1968 arttı. Banka turnikesinden geçen dış borç tutarının toplamdaki payı da 12 yılda yüzde 10'dan yaklaşık yüzde 40'a kadar çıktı.

2002-2014 döneminde sağlanan uzun vadeli dış borçların sektörlere dağılımında en çarpıcı gelişme, inşaat-eylak sektöründeki yoğunlaşmada görülüyor. Bu sektör için firmalar dışarıdan 2002'de 1,5 milyar dolar kullanmışken, 2014'e gelindiğinde firmaların kullandıkları dış kaynak 13 milyar dolara yaklaştı. Sektörün toplamdaki payı da yüzde 5'ten yaklaşık yüzde 8'e çıktı.

İnşaat-eylak sektörünü takip eden ulaştırma-haberleşme ise payını yüzde 3,6'dan yüzde 7'ye kadar çıkardı. Özellikle sivil havacılık (THY) ve cep telefonu firmalarının bu kredi kullanımında öne çıktıkları biliniyor.

Toplamı 62 milyar doları bulan özelleştirme operasyonlarından yüzde 35 pay alan enerji sektörü de özelleştirmeye girerken ağırlıklı dış kredi kullandı. Elektrik dağıtım kuruluşları ve kamuya ait elektrik santralleri özelleştirmeleri için firmalar ağırlıklı dışarıdan borçlandı ve sektörün dışarıya uzun vadeli dış borç yükü 9 milyar doları aştı.

Özel Sektörün Kullandığı Dış Kredilerin Sektörel Yönelimi, Milyar \$

Kaynak: Merkez Bankası veri tabanından hesaplandı.

Sanayisizleşme

Dış kredi kullanımında inşaat, ulaştırma-haberleşme, enerji sektörleri öne çıkarken, imalat sanayi 2002'deki düzeyinden bir hayli geriye düştü. 2002'de dışarıdan borçlanmalar 7,7 milyar dolar olarak toplam dış borçlanmaların yüzde 25'ini buluyordu. 2014'e gelindiğinde ise imalat sanayinin kullandığı dış kredilerin toplamı 22,2 milyar dolar, toplamdaki payı ise yüzde 13,5 oldu (Bk. Tablo 1).

Yaşanan son 12 yılda sağlanan dış kredileri kullanmada imalat sanayinin payının 13 puanın üstünde gerilemesi, Türkiye'nin sanayiden uzaklaşması, sanayisizleşmesi gerçeğinin en çarpıcı göstergesidir.

İmalat sanayinin alt dalları ise farklı görünüm sergilemektedir. Türkiye imalat sanayinin düşük katma değerli sektörlerinden gıda, içecek, tütün alt dalının 2002'de yüzde 4 olan payı izleyen dönemlerde azaldı ve yüzde 2,5'e düştü. Aynı gerileme biraz daha sert biçimde tekstil-konfeksiyonda da görülmektedir. Bu alt dalın kullandığı dış kredinin payı yüzde 4'ten yüzde 1,6'ya kadar düşmüş durumda.

Demir-çelik sanayinin başını çektiği ana metal sanayinin ise yine yüzde 4'lük payının yüzde 2'ye kadar gerilediği görülebiliyor. Otomotiv ve gemi sanayisini kapsayan ulaşım araçları imalatı sanayinde de dış kredi kullanımının payı söz konusu 12 yılda yüzde 4'ten yüzde 2'ye geriledi. Radikal bir düşüş payı yüzde 3,6'dan yüzde 1'e gerileyen kimya sanayinde de geçerlidir.

Banka kredileri ve sektörler...

Ekonomik büyüme sürecinde sanayiden uzaklaşıp inşaat ve öteki hizmet sektörlerine yönelim, bankaların kullandırdıkları TL kredilerinden de izlenebilmektedir. Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü'nün belirlemelerine göre, yaşanan 12 yılda, bankaların

dışarıdan borçlanmalarıyla kredi hacmi hızla genişlerken, bu banka kredilerinin verildiği sektörler de 2003'ten 2014'e önemli değişiklikler geçirdi. Bu göstergeler de sanayiden uzaklaşıp inşaat ve hizmetlere yönelişi açıkça ortaya koymaktadır.

Bankaların, dışarıdan sağladıkları kredilerle birlikte firmalara ve tüketiciye açtıkları kredi tutarı 2003'te 69,6 milyar TL idi ve toplam milli gelirin yüzde 15,2'si tutarındaydı. Dış dünyadaki konjonktürel likidite bolluğunun etkisiyle artan borçlanma, izleyen yıllarda bankaların kredi hacmini de hızla artırdı ve 2014'ün Eylül ayında kullanılan kredi, cari fiyatlarla 1 trilyon 195 milyar TL olarak saptandı. Bu, aynı yılın milli gelirinin yüzde 67,8'i tutarında bir kredi hacmi demek. Kredi hacminin milli gelirin yüzde 15'inden yüzde 67,8'ine kadar genişlemesi, iç pazar ağırlıklı büyümenin de rüzgânı oldu (Bk. Tablo 2).

Kredilerin yöneldiği alanların başını tüketici kredileri çekti ve payı 2013'teki yüzde 10'luk düzeyden yüzde 26'ya kadar çıktı. Bu dalda konut kredileri üçte birlik yer utarken, kredi kartı borçlanmaları ve kart borcunu kapamak için kullanılan tüketici kredisi türü ihtiyaç kredisinin öne çıktığı gözlemlendi.

Perakendeciliğin, ithalatın, AVM yapımlarının yükseldiği bu yıllarda ticaret sektörünün banka kredilerinden aldığı pay da 12 yılda yüzde 10,5'ten yüzde 14'e kadar çıktı.

Konut kredisi rüzgânıyla da büyüyen inşaat-emlak sektörü, banka kredilerinden en çok pay alan bir diğer sektör olarak öne çıktı. 2003'te bu sektörün toplam kredilerdeki payı yüzde 8,3 iken 2014'te yüzde 11,5 a kadar arttı.

Sivil havacılığın ve cep telefonu işletmeciliğinin ağır bastığı "ulaştırma-haberleşme" ise banka kredileri kullanımında yüzde 5-6'lık payını korudu.

Enerji sektörü de yüzde 5 dolayındaki kredi kullanımını ile öne çıktı.

Tablo 1. Özel Sektörün Dışarıdan Kullandığı Kredilerde Sektörlerin Payı (%)

	2002	2006	2010	2014 (3.Ç)
Toplam, Milyar Dolar	29,2	82,2	119,8	163,6
Banka.%	10,5	27,0	24,0	38,7
İnşaat/gayrimenkul	5,1	5,2	9,5	7,7
Ulaştırma -Haberleşme	3,6	4,2	8,6	6,9
Elektrik, Gaz	14,5	4,4	7,9	5,6
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	5,0	2,8	4,4	5,0
Bilgi ve İletişim	10,0	2,4	5,4	3,4
Toptan ve Perakende Ticaret	4,8	6,0	3,9	2,8
Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	4,0	3,6	3,9	2,5
Ana Metal Sanayi (Makine Teçhizat Hariç)	3,9	3,4	3,6	1,9
Ulaşım Araçları İmalatı	4,0	2,3	2,1	1,9
Bilgisayarlar, Elektrik-Elektronik İmalatı	2,5	1,9	1,3	1,6
Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı	4,0	3,2	2,5	1,6
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	1,3	2,3	2,1	1,4
Madencilik	1,5	3,4	2,9	1,3
Kimyasalların, Eczacılık Ürünleri İmalatı	3,6	2,0	1,5	0,9
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1,0	0,3	0,5	0,8
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	0,7	1,4	1,3	0,6
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	0,0	0,3	0,4	0,5
Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı	0,5	0,7	0,8	0,5
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	0,5	0,5	0,7	0,4
Mobilya İmalatı	0,1	0,2	0,2	0,4
Kâğıt Kayıtlı Medyanın Basılması	1,6	0,8	0,6	0,3
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	0,2	0,6	0,2	0,3
Tarım	0,3	0,3	0,5	0,2
Makina ve Teçhizat	0,6	0,6	0,6	0,2
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	0,2	0,5	0,2	0,1
Eğitim	0,2	0,2	0,1	0,1
Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	0,0	0,1	0,1	0,1
Su Temini, Kanalizasyon,	2,3	0,4	0,1	0,1
Diğer	6,1	7,8	5,0	6,4
Diğer Hizmet	0,7	0,4	0,7	3,4
Holdingleler	7,0	10,7	4,6	2,4

Kaynak: Merkez Bankası

Tablo 2. Sektörlerin Banka Kredilerinden Aldıkları Pay: 2003–2014/9 (%)

Sektörler	2014/9	2003/12
Toplam Krediler (Cari Fiy, Milyar TL)	1.195	69,6
Krediler/ GSYH, %	67,8	15,2
Bireysel Krediler	26,1	10,1
Toptan, Perakende Ticaret	13,9	10,5
İnşaat-Emlak	11,5	8,3
Ulaştırma, Haberleşme	5,2	6,2
Elektrik Gaz, Su	5,1	5,3
Finansal Aracılık	4,8	5,2
Metal Ana San	3,6	4,2
Gıda, Meşrubat ve Tütün	3,4	7
Tarım	3,1	4,5
Tekstil ve Tekstil Ürün	2,7	11,3
Otel ve Rest. (Turizm)	2,7	2,1
Diğer Toplumsal Hizmetler	1,9	2,6
Ulaşım San. (Otomotiv+Gemi)	1,9	3,5
Savunma ve Kamu Yönetimi	1,9	0,7
Kimya ve Kimya Ürünleri	1,6	3,1
Diğer Metal Dışı Madencilik Sanayi	1,5	2,6
Makina ve Teçhizat San.	1,2	2,3
Kauçuk ve Plastik Ür. San.	1,2	1,1
Diğer İmalat Sanayi	1,1	0,9
Raf. ve Petr. Ür. Kömür Ür.	0,9	2,5
Elektrikli ve Optik Al. San.	0,8	1,7
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	0,8	0,3
Enerji Üreten Maden	0,7	0,9
Kâğıt Basım San.	0,5	1,5
Enerji Üretmeyen Maden	0,5	0,4
Ağaç ve Ağaç Ürünleri	0,3	0,4
Eğitim	0,3	0,2
Deri ve Deri Ürünleri	0,2	0,4
Balıkçılık	0,1	0,1
İşçi Çalıştıran Özel Kişiler	0,1	0,1
Diğer	0,4	-
Toplam Sektörler	100	100
İmalat Sanayi Toplamı	20,9	42,5

Kaynak: T. Bankalar Birliği ve Merkez Bankası veritabanı

İmalat sanayi ise 2013 yılında banka kredilerinden yüzde 42,5 oranında pay alırken, sanayisizleşme sonucu 2014 yılında payı yaklaşık yüzde 21'e düştü. İmalat sanayinden uzaklaşmanın somut göstergesi olan bu kredi kullanımını düşüşü, imalat sanayinin alt sektörleri arasında ise özellikle geleneksel sanayilerin gerilemesi biçiminde yaşandı. 2003 yılında kredilerden yüzde 11,3 pay alan tekstilin payı yüzde 2,7'ye kadar gerilerken, gıdanın payı da 3,5 puan kaybı ile yüzde 7'den yüzde 3,4'e düştü. Metal ana sanayinin payı yüzde 4,2'den yüzde 3,6'ya düşerken, otomotiv de 1,5 puan geriledi ve payı yüzde 1,9'a düştü (Tablo 3).

Dışarıdan sağlanan uzun vadeli kredilerin ve içerdeki toplam banka kredilerinin sektörel dağılımı, kredilerin 2003 sonrası imalat sanayinden inşaat, perakende, hizmet gibi dış ticarete fazla konu ol-

mayan, iç pazara dönük, döviz harcayan sektörlerle yöneldiğini ortaya koyuyor.

İmalat sanayinden öteki sektörlerle, özellikle inşaat-eylak sektörlerine kayış, bu dalların milli gelire yaptıkları katkıda da gözlenmektedir.

İmalat sanayinde 1980 sonrası, özellikle KİT sanayi kuruluşlarının tasfiyesi ve kamunun sanayiden uzaklaştırılmasıyla başlayan gerileme, 2000'li yıllarda hızlanmıştır. 2003 yılında imalat sanayisinin milli gelire katkısı yüzde 17,6 paya sahip iken bu pay, izleyen yıllarda pek artmamış ve 2013 yılında yüzde 15,3'e kadar düşmüştür. İmalat sanayininin 2014'ün ilk yarısındaki katkısı yüzde 16,3 olarak ölçülmüştür (Bk. Grafik 1).

Buna karşılık inşaat-eylak sektörü, 2003 yılında milli gelire yüzde 12,5 olan katkılarını izleyen yıllarda artırmış ve 2013 yılında yüzde 14,4'e çıkarmışlardır. Sektörün 2014'ün ilk yarısındaki katkısı ise yüzde 15 olarak ölçülmüştür.

Tablo 3. İmalat Sanayi Alt Dallarının Banka Kredilerinden Aldığı Pay: 2003–2014 (%)

Sektörler	2014/9	2003
Metal Ana San	3,6	4,2
Gıda, Meşrubat ve Tütün	3,4	7
Tekstil ve Tekstil Ür.	2,7	11,3
Ulaşım Araçları San.	1,9	3,5
Makina ve Teçhizat San.	1,2	2,3
Diğer Metal Dışı Maden	1,5	2,6
Kimya ve Kimya Ürünleri	1,6	3,1
Kauçuk ve Plastik	1,2	1,1
Diğer İmalat Sanayi	1,1	0,9
Petrol Ür. Kömür Ür.	0,9	2,5
Elektrikli ve Optik Aletler	0,8	1,7
Kâğıt-Basım San.	0,5	1,5
Ağaç ve Ağaç Ürünleri	0,3	0,4
Deri ve Deri Ürünleri	0,2	0,4
Toplam İmalat Sanayi	20,9	42,5

Kaynak: T. Bankalar Birliği veritabanı

Sonuç...

İmalat sanayinde 2013 yılında üretim, kapasite kullanım oranı, istihdam ve ithalat artmış; özel yatırımlar ve ihracat ise gerilemiştir. 2014 yılı Ocak-Ağustos dönemlerinde üretim, ihracat ve istihdamda belli artış görülmekle beraber, ithalat ve kapasite kullanım oranı gerilemiştir. Özel sektör yatırımlarında 2014 yılında yaşanan düşüş ikinci yarıda da devam etmiştir.

İzlenen düşük kur politikalarının ithalatı cazip hale getirmesinin de etkisiyle son yıllarda küçük ölçekli firmalar başta olmak üzere, orta ve büyük ölçekli firmalar da dâhil, imalat sanayi-

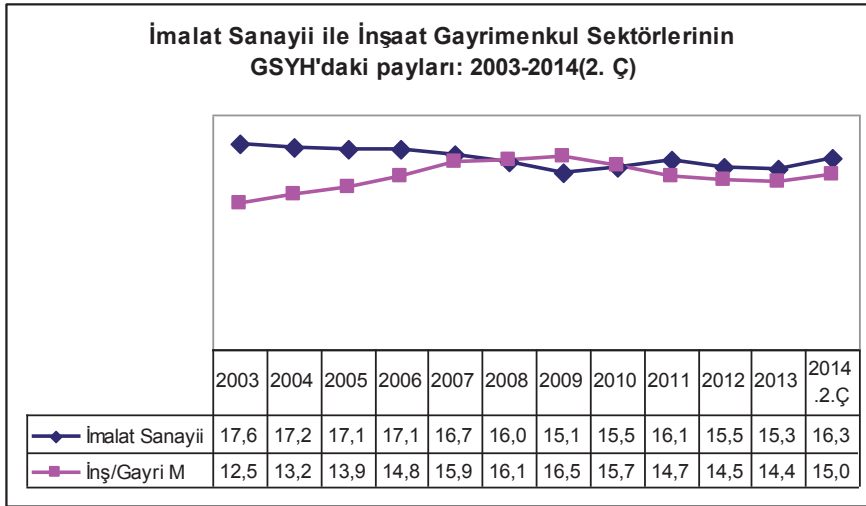
inde kârlılık oranları azalmıştır. Bu durum, girişimcilerin imalat sanayisinde yeterince yeni yatırım yapmalarına ve özellikle rantı yüksek inşaat-emlak sektörleri ile öteki perakende, hizmet sektörlerine, yani daha yüksek karlılık oranına sahip diğer alanlara yönelmelerine neden olmuştur.

Dış kaynağa bağımlılığın ve büyüyen cari açık riskinin üstüne, ekonomideki kırılganlığın artması, siyasi ve jeopolitik risklerin büyümesi ile iç talepte de önemli bir düşüş yaşanmaktadır. Bu, özellikle dayanıklı tüketim mallarına talebin düşmesi ve yatırım malları üretiminin azalması şeklinde yaşanmaktadır.

Öte yandan, uluslararası piyasalarda dış talebin beklenen ölçüde canlanmaması ve Orta Doğu ülkelerinde yaşanan olumsuz gelişmeler sanayi ihracatının ve dolayısıyla sanayi üretiminin de istenilen seviyede büyümesine engel olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda imalat sanayisinin GSYH içindeki payının azalma eğilimi sürmektedir.

Üretimi, özellikle imalat sanayini geriletken, zayıflatan, eriten bu büyüme paradigmasının yerine, İstanbul rantına odaklanmaktan alıkoyan, rekabet gücüne sahip, yüksek teknolojiye yönelişi içeren bir paradigmayı oluşturmak ve bu patikaya geçiş yapmak kaçınılmaz hale gelmiştir.

Grafik 1

Kaynak: TÜİK, Ulusal gelir veri tabanından hesaplandı.

tmmob makina mühendisleri odası

Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat 06650 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21

<http://www.mmo.org.tr> e-posta: mmo@mno.org.tr basin@mno.org.tr